

Csekey István

A kisebbségi kultúraautonómia Észtországban*

Századunk egyik legnagyobb államtudósa, az 1922-ben elhalt Kjellén Rudolf upsalai professzor *Staat und Lebensform* című művében (2. Aufl, Leipzig 1917) azt az alapgondolatot fejezi ki, hogy a néptegehetségnek tökéletesítése az állam célja. Ha azonban történet szemléletünk a világtörténelmet mint népek történetét s az államokat mint a népek életvalóságú formáit tekinti, Kjellén gondolata talán úgy formulázható, hogy a néptegehetségnek megvalósítása célja az államnak.

Az állam azonban a nép különféle kisebbségi (nemzeti, vallási stb.) csoportjait foglalja össze. A kisebbségeknek pedig kulturális lényükből folyik közvetlenül és szükségképpen, hogy egy-egy véletlentől és időtől független, egészen sajátos részközösséget alkotnak éppen úgy, mint az államnépesség többi része. A kisebbségi kérdések megoldására irányuló törekvés tehát mind jogilag, mind politikailag bizonyos személyi köteleknek bevonulását jelenti az egységes, souverain államnak szilárd épületébe. S az állami pozitívizmusnak ez a növekedése az államfetiszizmusnak lassú elsovadásához vezet.

A legmodernebb jogtani irányzatok, mind a pszichológiai jogelmélet (Petražicki), mind a normatív államjogtan (Kelsen) szerint megszűnik az államnak mint külső-reális objektivitásnak felfogása, és fogalma átvitetik a hatalmi alávetettek pszichológiájának területére. A pozitív államnak ilyen szemlélete mellett korlátozta a mindenhatóságának legmagasabb közületi formáját, mert két irányban is lemondott souverainitásáról. Fölülről, amikor annak egy részét átengedte egy államfeletti szervezetnek, a Nemzetek Szövetségének, alulról pedig, amikor a területileg uralkodó állam fogalmába a személyi nemzetet vonta be, amely többé nem esik össze egy végeredményében véletlen területnek népességével.¹

Ez az új államszemlélet a souverainitás és a minoritás fogalmáról érlelte meg azt a fölfogást, hogy a nemzeti kérdésnek területi megoldása a legtöbb esetben lehetetlenség. Miután azonban a nemzet fogalma többé nem területiális, hanem személyi probléma, mivel a nemzet „lelki-ideális komplexum”, ezért kell a modern államnak metafizikai lényéből olyan pozitív lényévé átalakulni, amelyben a souverainitás a következő modern kettős jelentőséget

* Forrás: Budapesti Szemle, 1928. 208. kötet, 75–105. Ua. Magyar Kisebbség, 1928. 3. sz. 104–110.; 4. sz. 139–143.; 5. sz. 168–174. és 6. sz. 224–230.

foglalja magában. Belsőleg nem az államhatalom korlátlanágában nyilvánul többé, hanem abban a tulajdonságában, hogy az állam az egyessel szemben jogilag mint feltétlen fölérendeltség jelentkezik. Külsőleg pedig azt jelenti a souverainitás, hogy az állam nincs semmi más hatalomnak, mint a nemzetközi jog magasabb rendjének alávetve. Amikor az állam belső souverainitásának egy részét a Nemzetek Szövetségének delegálja, ez souverainitásának önkorlátozását jelenti csupán.

Ezeknek az alapelveknek tekintetbe vételével mondotta ki Genfben 1927. augusztus 22-24-i ülésén „Európa Szervezett Nemzeti Csoportjainak III. kongresszusa” mint tárgyalásainak első határozatát, hogy a kisebbségi jogoknak a kiépítése, illetve a nemzeti önkormányzat közjogi elismerése a szervezeti törvényekben és a jogoknak panasz tárgyává tétele teljes összhangban van a Nemzetek Szövetségében egyesült souverain államok mai lényével, és így valamennyi kisebbségi kérdésnek pozitív szabályozása mind az egyes államokon belül, mind pedig nemzetközi jogi úton lehetséges.²

Keserű tapasztalatok árán tanulta meg Európa, hogy minden kísérlet, amely a nemzeti kisebbségi³ kérdésnek megoldására hatalmi politikával törekszik, elvetendő, nemcsak azért, mert eddig soha semmi eredményt nem tudott elérni, hanem azért is, mert ellentmond az igazságosságnak. A hatalmi politika erkölcstelen beavatkozási rendszerét tehát a nemzeti kisebbségi kérdés jogpolitikai megoldásának kell elfoglalnia. Ez utóbbira két út kínálkozik: államjogi és nemzetközi jogi.

Az első szerint az volna a legtermészetesebb megoldás, ha az állam alkotmányában teljes egyenlőséget biztosítana nemzeti kisebbségeinek a szabadság- és a politikai jogok tekintetében, és kötelezné magát, hogy közigazgatásában olyan rendszert alkalmaz, amely lehetővé teszi a nemzeti kisebbségekre nézve fiziológiai, gazdasági és kulturális életük szabad fejlődését. A háború után kelt alkotmánylevelek föl is veszik ezeket a szép alaptételeket, de mit ér mindez, ha a gyakorlati megvalósítás tekintetében nem történik semmi sem? Valamely kisebbséget érintő legmesszebb menő védelmi határozatok sem használnak semmit sem, ha nem várható el az államtól becsületes követésük, illetve megvalósításuk.

Ily módon áll elő egy olyan fórumnak a szükségessége, amely az illető államot a nemzeti kisebbségekre vonatkozó határozatainak végrehajtására kötelezné. Más szóval: ez volna a kérdés nemzetközi jogi úton való megoldása.

A nemzetiségi kérdés, amelyet a XIX. század alakított ki, a nélkül, hogy megoldott volna, s amely a háborúban nemzetközivé vált, a háború után nemzetközi megoldást követelt. A szövetséges és társult hatalmaktól diktált párizs-környéki békék, majd a Nemzetek Szövetségének alkotmánya annak

az alapelvnek keresztülvitelére törekedtek, hogy a nemzeti kisebbség kérdésének államjogi kezelését nemzetközi biztosítékokkal egészítsék ki, és hatékonyan támogassák. Az azóta eltelt hosszú évek kilátástalansága mellett szól, hogy a fenti alapelveknek gyakorlati megvalósítása belátható időn belül leküzdhetetlen akadályokba fog ütközni.⁴

A kisebbségi kérdés ideális megoldásának lehetősége tehát kétségkívül államjogi téren keresendő. Mialatt Európa legtöbb államában a kisebbségi védelem mikéntje felől vitatkoznak, és azt gondolják, hogy az elemi szabadságjogoknak a kisebbségek részére való biztosításával már eleget is tettek az igazságosság kívánalmának, azalatt sikerült a modern államjogtani elméletnek és a nemzeti kisebbségek kívánalmainak egy egységes formulára jutniok, amely ebben az egyetlen szóban foglalható össze: autonómia.

Az autonómia, jellegét tekintve, két alakban jelentkezhetik: mint területi autonómia zárt és egységes településű területekre: idesorozható az ún. területen kívüli autonómia is népesebb, szétszórt településeket illetőleg. Másik faja a kultúraautonómia személyjogi alapokon.

Amikor az önrendelkezés és az öngazgatás gondolata fölmerült, megvalósításának útját a területi autonómiában keresték. Azelőtt teljes lehetetlenségnek tűnt föl, hogy a nemzeti kisebbségeknek jogilag elismert testülete állami szervként szerepelhessen és működhessék anélkül, hogy az ugyanazon ajkúaknak zárt területen megtelepedett tömege háta mögött ne állott volna. Ott találjuk ezt a küzdelmet a területi és a személyi elv között az 1848-i kremsieri parlamenttől az 1899-i brünni szociálista kongresszusig mindenütt, ahol nemzetiségi autonómiáról esik szó. A személyi alapelven fölépített nemzeti kisebbségi autonómia technikai lehetősége számos tudós és politikus munkáján át végre legújabbban egy gyakorlati példában bizonyításra talált. A világon a legelső kisebbségi kultúraautonómiát egy, uralkodó népességére a magyarral rokon északi állam, Észtország valósította meg.

Az észtországi kisebbségek kultúraautonómiájának rövid történelmi előzményét a következőkben foglalhatjuk össze.

Az észtországi nemzeti kisebbségi kultúraautonómiának megvalósítása egy, a történelemmel szemben annyira elvakult időben mint a mostani, elsősorban bizonyos különleges történelmi fejlődési processzusra és belső állampolitikai okokra vezethető vissza. A háború után az adott helyzetből szinte váratlanul előállott Észt Köztársaságnak vezető népe kénytelen volt számolni új államéletében elsősorban a németységnek történelmi-kulturális fejlődésével. A Baltikumnak a XIII. század eleje óta a Német birodalomból

kiindult kolonizációja itt a cári uralom összeomlásáig politikai, gazdasági és kulturális vezetőszerpet biztosított a németeknek. Az egykori Esztónia (Estland) és Livónia (Livland) keleti-tengeri tartományok, melyeknek elsejéből és másodikának északi részéből a mai Észt Köztársaság keletkezett, német rendi önkormányzatukat és német jogukat az évszázadok során mindvégig megtartották.⁵ Ezt a számra nézve csekély (mintegy húszezer), de politikailag, gazdaságilag és kulturális szempontból igen magas fejlődési fokon álló németiséget az 1919-i észt földreform deposszedálta. Az észtországi kultúraautonómia megvalósításának történelem- és állampolitikai rúgói tehát a német kisebbségnek ebben a helyzetében keresendők. Ez nem idegen test az észt államban, hanem több mint hétszáz esztendő kulturális teljesítményeinél fogva nélkülözhetetlen alkotóeleme az államnak. Az észtországi kultúraautonómia tehát egyfelől számolt az országnak ezzel a történelmileg adott különleges helyzetével, másfelől pedig némi ellenértéket biztosított a gazdasági hátrányokkal szemben főleg a német kisebbség jövőendő kulturális fejlődési lehetőségeiben.

Ezeknek a szempontoknak mérlegelése után most már megállapítható, hogy kulturális önkormányzat csak ott kínálkozik a kisebbségi kérdés megoldásának egyedül hatékony eszközéül, ahol egy kisebbség öntudatosan kiegyensúlyozott kulturális öncélú életével az egész szempontjából mint az államnak szükségszerű részösszefüggése jön tekintetbe. Ahol ez fennforog, ott csak és egyedül csak a kultúraautonómia jöhet számításba, mint egy kisebbség állami életének megfelelő szervezete. Ez azonban semmi esetre sem jelenti azt, hogy a kultúraönkormányzat volna a kisebbségi jognak egyetlen alakja.⁶

A főntebb körvonalazott történelmi fejlődési és jogpolitikai okon kívül nem tévesztendő szem elől az sem, hogy Észtország a szó szoros értelmében vett egységes nemzeti állam, amelynek tiszta észt lakosságával szemben a népességnek csak 12,3%-át teszik ki a nemzeti kisebbségek. Itt tehát semiféle vélt „veszedelmet” nem jelenthetett az autonómia biztosítása.

Már az 1918. február 24-i manifesztum, amely az észt szabad államot kikiáltotta, a következő alapgondolatot tartalmazta: „A köztársaság határain belül élő nemzeti kisebbségeknek, az oroszoknak, németeknek, svédeknek, zsidóknak és más népeknek biztosítatik joguk a nemzeti kultúraautonómiához.” Már az időközi észt kormánytól 1918. december 2-án életbe léptetett tanügyi rendelkezések kimondották, hogy „az észt köztársaság határain belül lévő iskolákban tanítási nyelvül a tanulók anyanyelve ismertetik el és azonnali alkalmazást talál”. Az alkotmányozó gyűléstől a nyilvános elemi iskolákról 1920. május 7-én elfogadott törvény (R. T.⁷ 75/76-1920. sz.) elrendeli, hogy azok a tanulók anyanyelve szerint észt, német, orosz, svéd

vagy más iskolákra oszolnak meg. Valamely nemzeti kisebbség gyermekei részére egy bizonyos iskolának vagy osztálynak megnyitása az elemi iskolát fenntartó intézményre nézve kötelező, ha átlag legalább 20, a kisebb szigeteken pláne csak 15 tanuló akad, kiknek tanítása egy tanító által lehetséges. Az elemi iskolai oktatás kötelező és ingyenes.

Az alkotmányozó gyűléstől 1920. június 15-én elfogadott alaptörvény (R. T. 113/114–1920. sz.), amely 1920. december 21-én mint az Észt Köztársaság alkotmánya lépett életbe, idevonatkozólag a következő fontos alaprendelkezéseket tartalmazza:

„Észtország minden polgárának szabadságában áll nemzetiségét megállapítani. Azokban az esetekben, melyekben személyes megállapítás nem lehetséges, ez a törvényben rendelt módon történik.” (20. §.)

„Az Észtország határain belül élő nemzeti kisebbségekhez tartozók nemzeti érdekeik biztosítására kulturális és jóléti célokból megfelelő önkormányzati intézményeket hívhatnak életre, amennyiben ezek az állam érdekeivel nem ellenkeznek.” (21. §.)

„Azokon a helyeken, amelyeken a lakosság többsége nem az észt, hanem egy helyi nemzeti kisebbséghez tartozik, a helyi önkormányzati intézmények ügyviteli nyelvül ennek a nemzeti kisebbségnek a nyelve is szolgálhat, emellett mindenkinek joga van ezekben az intézményekben az állam nyelvét használni. Azoknak a helyi önkormányzati intézményeknek, amelyekben egy nemzeti kisebbségnek a nyelvét használják, az állami intézményekkel, valamint azokkal az önkormányzati intézményekkel való érintkezésükben, amelyekben nem ugyanannak a nemzeti kisebbségnek a nyelve van használatban, az államnyelvet kell alkalmazniuk.” (22. §.)

„A német, orosz és svéd nemzetiségű polgároknak joguk van írásban nyelvükön fordulni az állami központi intézményekhez. E nemzetiségek nyelveinek használatát a bíróság előtt és a helyi állami, valamint az önkormányzati intézményekben külön törvény fogja részleteiben megállapítani.” (23. §.)

Az alkotmánynak ezekből a rendelkezéseiből kitűnőleg az észt kisebbségi jog három alkotóelemből áll: 1. a nemzetiséghez való tartozás jogilag rendezett önmeghatározásából, 2. a nemzeti kulturális és jóléti érdekeknek a kisebbségek részéről való önkormányzatából és öngazgatásából és 3. a nyelvhasználat jogi rendjéből. Bár kultúraautonómián csak a második pontban jelzett jogintézményt értik, mégis világos, hogy annak az első és harmadik pontban feltüntetett alkotóelemek lényeges kiegészítő tartozékai.

Az Észt Köztársaság alaptörvényének fenti rendelkezései köztörvényekkel nem csorbíthatók, mert az alaptörvény eltérhetetlen zsinórmértékül szolgál a törvényhozás, bíraskodás és közigazgatás intézményei számára

(86. §), és mint a legfőbb bíróság (az Állambíróság) megállapította, a bíróságok kötelesek a törvények alkotmányosságát, vagyis az alaptörvénnyel való egyezőségét ellenőrizni. (Az Állambíróság közigazgatási osztályának 1926. május 11-én 857 II. sz. alatt kelt elvi jelentőségű döntvénye.) Mind ezen jogoknak csorbitása csak az alaptörvénynek népszavazás útján való megváltoztatásával történhetnék. (87–88. §.)

Az észti alkotmánytörvényben lefektetett alapelveknek gyakorlati megvalósítása az 1925. február 12-én hozott törvényben történt a nemzeti kisebbségek kultúrára önkormányzatáról (R. T. 31/32–1925. sz.).⁸ Mint említettük, ez az első és mindeddig páratlanul álló törvény a kisebbségi kérdés történetében.⁹ Létrejötté jórészen az észtországi német kisebbségnek köszönhető, mely a cári uralom idején mind gazdaságilag és műveltség tekintetében vezető szerepet foglalt el a Baltikumban. Már az 1920-ban összeült első parlament (Riigikogu) elé törvényjavaslatot terjesztett be a német frakció, de ez akkor nem került tárgyalásra. Az általános bizottságtól előterjesztett második javaslatot első olvasásban el is fogadta az államgyűlés, de akkor feloszlatták. Ugyanezt nyújtotta be a kormány az 1923-ban egybegyűlt második államgyűlésnek, amely elé a német frakció, főleg Hasselblatt képviselő, továbbá Jaakson és Tõnisson képviselők még két másik javaslatot terjesztettek. E javaslatok összeolvasztása mellett a kormány törvényjavaslata fogadtatott el a tárgyalások alapjául, de a második olvasás során ez is visszautasított az általános bizottsághoz a kisebbségek jóléti önkormányzatának kérdése miatt. Mint ugyanis fentebb már rámutattunk, az észti alkotmány 21. §-a a nemzeti kisebbségnek a kulturális mellett a jóléti önkormányzatot is biztosítja. Az általános parlamenti bizottság pedig arra az elhatározásra jutott, hogy a jóléti önkormányzat kérdését külön törvényben kell szabályozni. Így végre is a nemzeti kisebbségek önkormányzatáról szóló törvényjavaslatból egy javaslat keletkezett a nemzeti kisebbségek kultúra autonómiájáról.¹⁰ Ezt azután az észti parlament törvényerőre emelte.¹¹

Szerkezetét tekintve a nemzeti kisebbségnek kulturális önkormányzatáról szóló törvény csak kerettörvény. Nevezetesen csak az alapokat tartalmazza, amelyekben az államkormány segítségével az önkormányzat egész épülete felépítendő. Ezt a törvényjavaslat indoklása is kimondja, hangsúlyozván, hogy Észtország itt mint a világ első állama új államjogi útra lép, követhető példa nélkül, amelyhez igazodhatnék. E mellett a törvény ideiglenes, átmeneti jellegű, amelyet bevezetése is ilyennek szán mindaddig, amíg egy megfelelő külön törvény meg nem valósítja az alkotmánytörvényben lefektetett alapelveket.

A kultúra autonómia államjogilag önkormányzat, mégpedig szociális önkormányzat. Mint ilyen a többi önkormányzati test közé beilleszthető, mégpedig

akár regionális (territoriális), akár aterritoriális (vagyis személyi) alapon nyugvó egységekre. S az eddigi tapasztalat szerint ennek sem közigazgatási jogi, sem közigazgatási technikai akadályai nincsenek. Alapelvei a következők.

A nemzeti kisebbségek kultúrönkormányzata alapjait tekintve megegyezik más nagyobb közigazgatási önkormányzati testtel, nálunk a megyével, Észtországban a kerülettel. Különböznek azonban egymástól annyiban, hogy a kultúraautonómia nemcsak egy vagy több kerületre terjed ki, hanem az egész állam területére; továbbá, hogy a nemzeti kisebbség kultúrönkormányzata csak egy feladatot ismer, az illető nemzetiség kulturális érdekei felől való gondoskodást, és végül, hogy ehhez az autonómiához nem tartozik Észtország valamennyi polgára, sem az illető nemzetiségnek minden tagja, hanem csak azok, akik a nemzeti kultúrönkormányzat megfelelő nemzetiségi jegyzékébe felvételtek. Ebből következik mostmár, hogy a nemzeti kisebbségek önkormányzati intézményei éppen úgy közjogi, állami feladatokat ellátó intézmények, mint egyéb önkormányzati testek. Éppen az a legjellemzőbb a nemzeti kisebbségek önkormányzatának mindkét fajára, mind a területire, mind a kulturálisra, hogy az önkormányzat a nemzeti kisebbségre vonatkozó feladatok elvégzését leveszi a központi államigazgatás válláról, tekintettel arra, hogy azokat kielégítően csak maguk a kisebbségek tudják elvégezni. A kisebbségi önkormányzat tehát az állam megbízásából állami feladatokat teljesít, és így államszervvé lesz. Éppen ezért az önkormányzati testekre nézve általában érvényes alapelvek alkalmazást találnak a nemzeti kisebbségek kultúrönkormányzati intézményeire is, főleg azoknak felépítésére és hatáskörére, valamint más állami intézményekhez, nevezetesen az államkormányhoz való viszonylatukra. A kormány azonban, éppen úgy, mint a többi önkormányzati testhez való jogállásában, a kisebbségi kultúraautonómiával szemben is nem hierarchikus fölöttes, hanem csak felügyeleti hatóság. „Hatáskörén és az általános törvényektől vont határokon belül teljesen szabad, és határozatainak és intézkedéseinek nincs szükségük megerősítésre, hanem azokat csak a közigazgatási ítélettel semmisítheti meg.” (Az általános bizottság indoklása.)¹² Ugyanazon az alapelven felépítve, mint a kerületi önkormányzat, ennek megfelelően élvezik a kultúrönkormányzatok a kerületi önkormányzatokat törvényesen megillető jogokat, nevezetesen a jogi személyek jogait: továbbá a szerveik működését meghatározó, a hivatalnokaikat választó, valamint bíróság előtti ügyekben a képviseleti jogot; mint közjogi intézmények a bélyegilleték alól mentesek; joguk van hivatali díjat szedni stb.

Mindebből kitűnik, hogy a nemzeti kisebbségek kultúraautonómiája közjogi test. Míg azonban a közigazgatási önkormányzati testnek az annak te-

rületén lakó állampolgárok a tagjai, tekintet nélkül nemzetiségükre, addig a kultúrönkormányzathoz az illető nemzeti kisebbség tagjai tartoznak, függetlenül lakóhelyüktől. A kisebbségi kultúraautonómiának tehát kétségkívül a személyi jog, nem pedig a területi jog az alapja, mert az nem helyi önkormányzatot jelent, mint például a törvényhatósági autonómia, hanem az illető nemzetiség országos önkormányzatát. Hisz jelentősége éppen abban van, hogy a területileg nem tömörült, hanem szétszórta élő nemzetiségi kisebbséget egyesíti kultúrönkormányzatban.

Ami most már a nemzeti kisebbségek kultúraautonómiájának hatáskörét illeti, az pozitíve nyert megállapítást. Idetartoznak: *a*) az illető kisebbség nyilvános és magán tanintézetek szervezése, igazgatása és felügyelete; *b*) gondoskodás az illető kisebbség többi kultúrfeladatáról és az ebből a célból életre hívott intézetek és vállalatok igazgatása (2. §).

Míg hatáskörében az önkormányzati testté egybefoglalt kisebbség szigorúan tisztán kulturális térre szoríttatik, addig másfelől ezen a téren igen messzemenő önigazgatási jogot élvez, amelyet bizonyos állami felségjogoknak átengedése még erősít.¹³ Így a kultúrönkormányzat tagjaira nézve kötelező szabályrendeleteket adhat ki éppen úgy, mint az önkormányzat egyéb alakjai (3. §), valamint közszükségleteinek fedezésére tőlük hasonlóképpen közadókat szedhet (6. §, d) pont).

A kultúrönkormányzat működésében három közigazgatási aktus között kell különbséget tenni: a rendelet, a határozat és az intézkedés között. Tagjaira kötelező rendeleteket (sundmäärused, verbindliche Verordnungen), amelyeket mi szabályrendeleteknek nevezünk, a törvény 3. §-a szerint jogában van a kultúrönkormányzatnak alkotni. A végrehajtási rendelet 41. §-a aztán közelebről úgy határozza meg a törvénynek ezt a rendelkezését, hogy a rendeleti jog viselője a kultúrtaács. A rendelet kiadási módjára, ellenőrzésére és megsemmisítésére nézve a többi önkormányzati testre érvényes jogszabályok alkalmazandók. (Az orosz időközi kormány törvényeinek és rendeleteinek gyűjteménye 173. sz., 853. cikk 1927. július 28-áról, az önkormányzat bevezetéséről szóló törvény mellékletének 7. §-a.) A végrehajtási rendelet 63. §-a szerint azonban a kultúrtaács határozatokat (otsused, Beschlüsse) is adhat ki, ami általános közigazgatási tevékenységéből folyik. Ezeknek törvénytelen végrehajtásával szemben panasszal lehet élni a közigazgatási bírói eljárásban a békebírósnál. Ugyanez illetékes a szabályrendeletek törvénytelenége ellen beadott panaszok elbírálására is. Végül megkülönbözteti a végrehajtási rendelet 64. §-a a kultúrtaács intézkedéseit (korraldused, Verfügungen),¹⁴ amelyeknek törvénytelenégeivel szemben szintén megnyitja a közigazgatási bírói utat a békebírósnál. A 63. és 64.

§-okban lefektetett panaszjog közt tehát az a különbség, hogy az első esetben a kultúrtaácsnak a kultúrigazgatás intézkedését alapító határozatának törvénytelenége, a másodikban pedig a kultúrigazgatásnak egy, a kultúrtaács törvényes határozatát végrehajtó intézkedésének a törvénytelenége ellen irányul. A közigazgatási bírói eljárásnak tehát csak a jogszerűség elbírálása lehet a tárgya. A célszerűség megítélését a végrehajtási rendelet 64. §-a magának a kultúrönkormányzatnak tartja fenn, amikor kimondja, hogy a kultúrigazgatás ténykedésével szemben emelt minden egyéb panasz a kultúrtaácshoz intézendő.

A kisebbségek nyilvános iskolahálózatát az illető kerületi vagy városi önkormányzat és a megfelelő nemzeti kisebbség kultúrönkormányzata együttesen dolgozzák ki, s a közoktatási miniszter javaslatára a kormány erősíti meg. A nemzeti kisebbségeknek már működő anyanyelvű iskolái a kultúrönkormányzat részére átadtnak az iskolák jogainak és jellegének fenntartása mellett. Az ilyen tanintézeteknek megnyitása és átadása alkalmából a kormány megerősíti az ezeknek az iskoláknak fenntartásához megállapított összegeket és egyéb kötelezettségeket, amelyeket a helyi önkormányzati testületeknek továbbra is viselniük kell (4. §). Észtországban ugyanis az iskolák túlnyomó részét a kerületi és városi önkormányzati testek tartják fenn. Csak igen kevés az állami tanintézet, a felekezeti pedig egészen ismeretlen. Ma még mindig a magániskolák a legjobbak, aminek oka az orosz uralomban és a 90-es évek óta különös eréllyel folytatott russzifikálási törekvésekben keresendő.

A nemzeti kisebbségek kultúrönkormányzatának anyagi alapjai a következők: *a)* a törvény értelmében az államtól átvállalt költségek és kötelezettségek az elemi és középiskolák tekintetében; *b)* a helyi önkormányzati testeknek pénzüsszegei és egyéb, az elemi és középiskolák fenntartásával kapcsolatos kötelezettségei, annyiban és azon az alapon, amint azt a törvény kötelelőségüké tette; *c)* állami és önkormányzati segélyek kultúrcélokra; *d)* közadók, melyek szükség esetén a kultúrtaács részéről az illető kisebbség tagjaira kivettnek abban az összegben és azokon az alapokon, amint a pénz- és közoktatásügyi miniszter közös javaslatára az államkormánytól megerősítést nyernek; *e)* végül ajándékozások, gyűjtések, alapítványok, örökségek és saját vagyonból vagy vállalkozásból eredő jövedelmek (6. §). Érdekes ehhez az utolsó ponthoz megjegyezni, hogy ennek rendelkezéseit illetőleg a kultúrönkormányzatoknak jogai messzebb menők, mint a helyi önkormányzatoké, amennyiben ezeknek nincs joguk gyűjtések eszközzésére.

A törvényeknek mindezekből a rendelkezéseiből a nemzeti kisebbségekkel szemben tanúsított nagyon liberális szempontok tűnnek ki. Ezek szerint

ugyanis a kisebbségek nyilvános iskoláinak fenntartása mindig az államra és a helyi önkormányzati közigazgatásra háruló kötelesség, a kultúrönkormányzat feladata pedig az említett iskolák „szervezésében, vezetésében és felügyeletében” nyilvánul.

Áttérve a kultúrautonómia szerveinek ismertetésére, ezek: a kultúr tanács, mely megfelel a kerületi tanácsnak (nálunk a törvényhatósági bizottságnak), tehát határozó szerv, és a kultúr igazgatás (kultuur valitsus, Kulturverwaltung), mely megfelel a kerületi igazgatásnak (nálunk alispáni, illetve polgármesteri hivatalnak), tehát ügyintéző szerv. A különbség csak az, hogy a kultúr tanács és a kultúr igazgatás a kisebbségi kultúrautonómiának központi szervei, melyek a fővárosban székelnek. Helyi kérdések megoldására és rendezésére a kultúr tanács helyi kultúr kuratóriumokat is életre hívhat, s ezeknek működési köre egybeesik a kerülettel, beleszámítva az egyébként külön törvényhatóságokat alkotó városokat is (5. §).

A kultúrönkormányzat tagjairól egy jegyzéket (nemzetiségi regiszter) vezetnek, melybe az illető nemzetiségnek minden észtországi tagja felvételt veheti magát, aki legalább 18 éves. A regisztráltak 18 éven aluli gyermekei szülei nemzetiségét követik. Ha a szülők két különböző nemzetiséghez tartoznak, gyermekeik nemzetiségének meghatározása megegyezésük alapján történik. Ha az nem jön létre, a gyermek az apa nemzetiségét követi. Ha a gyermekek 18. életévüket elérték, nem számítanak az illető nemzeti kisebbséghez tartozóknak, ha egy éven belül nem regisztráltatják magukat (9. §).

Mindebből nyilvánvaló, hogy a kultúrönkormányzatban való részvétel önkéntes, és a nemzetiségi jegyzékbe való felvétel útján történik. Csak azokra a 18 éven aluli gyermekekre kötelező, akiknek szülei magukat az illető kisebbség tagjai közé bejegyeztették. Ez felel meg az észt alkotmánytörvény 20. §-a ama rendelkezésének, hogy „Észtország minden polgárának szabadságában áll nemzetiségét meghatározni”. Éppen így szabad mindenkire nézve a kultúrautonómiából való kilépés. Ebben az esetben azonban az utóbbinak jogában áll az önként kiváló taggal szemben az újrafelvételt megtagadni (10. §). Hiánya a törvénynek, hogy a be nem lépést vagy a kilépést nem köti ahhoz a követelményhez, hogy az illető egy másik nemzetiséghez tartozóknak vallja be magát. Enélkül ugyanis szakadás jöhet létre az illető kisebbség kötelékében, és megtörténhetik, hogy a kilépő a kultúrönkormányzat terhehez való hozzájárulás nélkül annak az intézményeit továbbra is élvezi (pl. gyermekeit annak iskolába járattja stb.).

A nemzetiséghez való tartozás meghatározásánál tehát a pozitív bevalás elve érvényesül, amelyet csak az első megalakuláskor egészít ki negatív, amennyiben a választási névjegyzékbe foglalt kisebbséghez tartozó polgár-

nak joga van magát két hónapon belül annak közhírré tételétől töröltetni (18. §). A nemzeti kataszterbe való bejegyzésnél vagy törlésnél tehát semmiféle állami felülvizsgálati vagy törlési jog nem érvényesülhet. Azoknak a kételyeknek, amelyek e tekintetben a tényleges joggyakorlással szemben felmerülhetnek,¹⁵ egyszer s mindenkorra elejét vágta az Észt Köztársaság Állambírósága közigazgatási szakosztályának (Eesti Vabariigi Riigikohtu administratiiv-osakond) 1926. február 26-án (550 II. szám alatt) hozott elvi jelentőségű döntvénye, amely a belügyminiszternek elutasító intézkedését a nemzetiségi adatbevallás megváltoztatása iránt benyújtott kérvény tekintetében ítéletben megsemmisítette, és így az egyes állampolgároknak a nemzetiség szabad bevallására vonatkozó alapjogát ismételten tekintélyszerűen megerősítette.¹⁶

A fentebbiekből kitűnik, hogy az észt kisebbségi jog három alkotó elemének elseje, a nemzetiséghez való tartozás jogilag rendezett önmeghatározása, teljesen szabadon érvényesül. Ennek kiegészítéséül szolgálna még a nemzetiség szabad bevallásának büntetőjogi védelme, amelyet az 1926-i genfi nemzetiségi kongresszus mint egyhangú határozattal hozott kívánalmat fejezett ki,¹⁷ s amelynek megvalósítása iránt az észt büntetőtörvénykönyv javaslatának tárgyalására kiküldött parlamenti bizottság 1927 áprilisában tartott ülésén Hasselblatt képviselő indítványára egyhangúlag elhatározta, hogy mint új pontot (459. I.) veszi fel a javaslatba. Így aztán az észt büntetőjog lenne az első, amely egy olyan szent szabadságjogot, mint aminő a nemzetiség bevallásának szabadsága, büntetőjogi oltalomban részesít.¹⁸

A törvény megállapítja a jogszabály címzettjeit is, és nemzeti kisebbségnek nyilvánítja a német, orosz és svéd nemzetiségeket s minden többi nemzetiséget, amelynek összes létszáma nem marad háromezren alul (8. §). Azok a kisebbségek, melyek kultúrönkormányzati testeket akarnak életre hívni, kívánságukat nemzeti képviselőik vagy kulturális szervezeteik útján közlik az államkormánnyal (16. §).

Az első kultúratanács választásának keresztülvitelére megbizzza a kormány a fenti közléstől számított két héten belül a városok, mezővárosok és községek önkormányzati intézményeit, amelyek a választói jogosultsággal bíró polgárok névjegyzékeit vezetik, hogy az illető rendelkezés vételétől számított egy hónapon belül állítsák össze az illető nemzeti kisebbség valamennyi szavazásra jogosult tagjának jegyzékét, alapul véve részint az önkormányzatoknak rendelkezésére álló adatokat, részint az egyes állampolgároknak vallomásait nemzetiségükről (17. §). Szavazati joguk van mindazoknak a teljes korú polgároknak, akiknek jogosultságuk van a helyi önkormányzati képviselőtestületek választásában részt venni (11. §).

Ha az említett határidő eltelte után az illető nemzeti kisebbség névjegyzékbe foglalt teljeskorú polgárainak a száma kevesebbet tesz ki, mint az illető nemzetiség utolsó népszámlálás alapján megállapított teljeskorú polgárainak fele, akkor a kultúr tanács választásokat nem tartják meg. Ilyen esetben az illető nemzeti kisebbség csak három év múlva nyújthat be újból hasonló kérelmet (9. §).

A választások kiírására, felügyeletére és lefolytatására az illető kisebbség egy főbizottságot alakít ki, amely áll egy, az illető kisebbséghez tartozó elnökből, egy, a fellebbezési bíróságtól kiküldött bíróból és egy kormány megbízottból (21. §). Ezen bizottság javaslatai alapján hagyja helyben a kormány a belügyminiszter előterjesztésére a rendelkezéseket, az illető kisebbség kultúr tanácsának választását, választókerületeit, valamint az egyes választókerületek kultúr tanács tagjainak számát és a választások keresztülvitelére alakított helyi választási bizottságokat illetőleg (23. §). Hasonlóképpen a kormány határozza meg az illető főbizottság előterjesztésére a választandó kultúr tanács tagjainak a számát, mely nem lehet húsznál kevesebb és hatvannál több (22. §).

A választások az egyes választókerületekben ugyanazokon az alapokon történnek, mint a kerületi tanács választások. Az eredményeket a hivatalos közlönyben (*Riigi Teataja*) teszi közzé a főbizottság (24. §). Ha a választásokon kevesebben vesznek részt, mint az illető kisebbség névjegyzékébe foglalt szavazásra jogosult polgárainak a fele, akkor a kultúr tanácsot nem hívják egybe, és a kultúr autonómia megalakítására irányuló kérelem csak három év múlva nyújtható be ismételtén (25. §). Ha azonban a választásokon a szavazati joggal rendelkező polgároknak több mint 50 %-a részt vett, akkor a választási főbizottság elnöke a választási eredmény közzétételétől számított két héten belül egybehívja a kultúr tanácsot.

A kultúr tanács megalakulása után először is elhatározza, hogy a nemzeti kisebbségek kultúr önkormányzatáról szóló törvény alapján a kultúr autonómiát meg akarja-e valósítani. Ha ezt kétharmad szótöbbséggel elhatározza, akkor a kormány a kultúr tanács ezen kijelentésének megfelelően a kultúr autonómia tevékenységét megkezdettnek nyilatkoztatja ki (27. §). A kultúr tanácsot három évre választják (24. §).

Miután a kultúr autonómia állami feladatokat teljesít,¹⁹ joga s egyúttal kötelessége is az államnak a fölött örködni, hogy ezek az intézmények feladatainak megfeleljenek. Ezért adja meg a törvény az államkormányzatnak a jogot, hogy a kultúr tanácsot feloszlatassa, és új választásokat írhatson ki. Ilyen esetben a feloszlástól számított három hónapon belül új választásokat kell kiírni. Közben azonban a feloszlattott kultúr tanács végrehajtó szer-

vei, így a kultúrigazgatás és a helyi kultúrkuratóriumok, tovább folytatják tevékenységüket (14. §).

Viszont a kisebbségeknek is megadja a törvény a jogot, hogy önkormányzataiknak működését a kultúr tanács ilyen irányú határozatára, aminek kétharmad szótöbbséggel kell történnie, megszüntethessék. Ugyanez az eset következik be akkor is, ha a nemzetiségi névjegyzékbe bejegyzett polgárok száma az alá süllyed, amely az önkormányzat életbelépéséhez szükséges (8, 15. és 19. §-ok).

A fentebbiekben foglalhatók össze a kisebbségi kultúraautonómiáról szóló észt törvénynek leglényegesebb rendelkezései. Tekintettel arra, hogy – miként említettük – ez a törvény csak keret, a kormány köteles volt érvénybelépésének napjától (1925. március 3.) számított négy hónapon belül a kultúrönkormányzat intézményeinek megvalósítását rendeleti úton eszközölni (30. §). Ez történt az 1925. június 8-án kiadott kormányrendeletben a kisebbségek kultúrönkormányzatának szervezéséről (R. T. 101/102-1925. sz.), továbbá az ugyanakkor és ugyanott kiadott kormányrendeletben a nemzetiségi névjegyzék (rahvusregister, Nationalregister) vezetéséről és a kormánynak 1925. december 18-án kiadott rendelete irányelvek a kisebbségek kultúrönkormányzatai kultúrkuratóriumainak működését illetőleg (R. T. 199/200-1925. sz.).²⁰

Ezekből a kormányrendeletekből mint legfontosabb intézkedések a következők emelhetők ki:

Míg a kultúr tanácsnak és a kultúrigazgatásnak székhelye az ország fővárosa (Tallinn [Reval]), addig a kultúrkuratóriumoké az illető kerületi városok. Amennyiben több kerület számára áll fenn egy kultúrkuratórium, a kultúr tanács határozza meg annak székhelyét. A kultúrkuratórium a működési területén választott kultúr tanács tagjaiból áll. Ha azonban számuk háromnál kevesebb, akkor a kultúr tanács kiegészíti a kultúrautonómiának a kultúrkuratórium területén lakó, szavazati joggal bíró tagjaiból. A kultúrkuratórium vezetőségét alkotják az elnök helyettese és a titkárok. A kultúrkuratórium elnökének és tagjainak hivatala tiszteletbeli állás. A kultúrkuratóriumot szükség szerint hívja össze elnöke vagy vezetősége. Csak akkor határozatképes, ha tagjainak legalább a fele jelen van. A jegyzőkönyvek másolatait két héten belül fel kell terjeszteni a kultúrigazgatáshoz. A határozatok akkor lépnek érvénybe, ha a kultúrigazgatás elnöke hét napon belül nem emelt kifogást a kultúr tanácsnál.

A nemzetiségi névjegyzékről szóló kormányrendelet mindenekelőtt megállapítja, hogy azokat a kultúrigazgatás és a helyi kultúrkuratóriumok veze-

tik. Mind az általános, mind a helyi névjegyzékeknek két alregisztere van, az első az *A* regiszter, amelybe a 18 éven felüli, a másik a *B* regiszter, amelybe a 18 éven aluli személyek neveit foglalják. A kultúrkuratóriumok minden hó első hét napján belül beküldik a gondozásukra bízott helyi jegyzékekben végbement változásokat a kultúrigazgatáshoz. Végül az állami felügyelet gyakorlása végett felterjesztik az egyes kultúrkuratóriumok a jelzett időpontig az említett adatokat a belügyminisztériumnak. Egyébként a felügyeleti jog gyakorlását illetően az 1919. október 11-i, az önkormányzatok felügyeletéről szóló időleges törvény intézkedései az irányadók (R. T. 78–1919. sz.).

Ami most már a nemzeti kisebbségek kultúraautonómiájának megvalósítását illeti, ahhoz a következőket kell figyelembe venni. Az 1922-i népszámlálási adatok szerint Észtország 1 107 059²¹ lakosa közül 87,7 % észt, 8,2 % orosz, 1,7 % német, 0,7 % svéd és 0,3 % zsidó, 1,4 százalékot tesz ki még az egyéb (főleg lett, finn és lengyel) nemzetiségek aránya. A legalább 3000 lelket számláló nemzetiségek közül, amely minimális szám a törvényben kívánt feltétel, eddig mindössze a németek és a zsidók valósították meg a kisebbségi kultúraautonómiát. Az oroszok és a svédek²² aligha is fogják kérni azt, mert meglehetősen zárt területi egységekben élnek, úgyhogy a helyi közigazgatás az észt alkotmánytörvény értelmében amúgy is a kezükben van, s így a kultúraautonómiának reájuk nézve nem volna különösebb értelme.

Legelőször a német kisebbség kérte Észtországban a kultúraautonómia megvalósítását. Már 1925. április 11-én megfelelő kéréssel fordultak a parlament német frakciója és a német nemzeti kultúrservezetek a kormányhoz. 1925. április 17-én adta ki a kormány rendeletét a választói listák összeállítása tekintetében (R. T. 65/66–1925. sz.),²³ amelynek alapján a választást az első német nemzeti kultúr tanácsban végrehajtották. 1925. június 8-án hagyta jóvá a kormány a rendeletet az észtországi német kultúr tanácsba való választásokról (R. T. 101/102–1925. sz.).²⁴ E rendelet szerint, amely jellegére nézve állandó, a választások tíz kerületben történnek, amelyek szavazókörökre oszlanak. Utóbbiakat a belügyminiszter a kultúrigazgatás javaslatára három évenként osztja be. A választói listákat a jövőben a kultúr kuratóriumok állítják össze.

A német kultúraautonómiában 11 562 szavazati joggal bíró polgárt regisztráltak, akik a német kultúr tanácsba 41 tagot választottak. A szavazásban a választói névjegyzékbe foglalt polgároknak 67 %-a vett részt.

1925. november 1-én történt a német kultúr tanács megnyitó ülése, amely egyhangúlag mondotta ki a kultúraautonómia megvalósítását. A kor-

mány 1925. november 4-én kelt határozata a német nemzetiség kultúrönkormányzatát megnyitottnak jelentette ki (R. T. 175/176–1925. sz.). November 8-án volt a kultúrtaács első rendes ülése, melyen a kultúrtaácsat megválasztották. Ez áll az elnökből, alelnökből és három további tagból. E hivatalok fizetésnélküli tiszteletbeliek. Kimondották, hogy az egyes kultúrtaács-tagok választókerületeik kultúrtaácsokainak ipso jure tagjai. A kultúrtaács öt állandó bizottságot alakított: az általános kultúr-, az iskola-, a pénzügyi, a kataszter- és a jogi bizottságot.

Együttal megállapították általános vonásokban és átmeneti jelleggel a német kultúrönkormányzatnak szervezeti kereteit, s annak további kiépítésére és keresztvitelére négy külön hivatalt létesítettek: a kataszteri, a pénzügyi, az iskolai és a kultúrtaácsat.²⁵

Ezek közül a kataszteri hivatalnak feladata a nemzetiségi névjegyzék összeállítása,²⁶ a pénzügyi minden idevágó kérdés igazgatása, főleg azonban a kultúrönkormányzat költségvetésének összeállítása és az adórendelet elkészítése.²⁷ A közigazgatási feladatoknak legjava és legnehezebbje azonban az iskolai hivatalra esett, amely a következő személyzetből állott: a hivatal vezetőjéből (Schuldezernent), a tanügyi tanácsosból és a titkárból, valamint a tanügyi tanácsból.²⁸ E hivatalnak legfontosabb első teendője volt a nyilvános és magánintézeteknek átvétele, ami az észti közoktatásügyi minisztérium intézkedésére 1926. szeptember 1-én megtörtént.²⁹ Ugyancsak az iskolahivatal dolgozta ki a különféle iskolatípusoknak részletes tervezetét, az iskolahálózatot és a magániskoláknak a költségvetését.³⁰ Végül a kultúrtaácsat, amely minden egyéb művelődési kérdést feladatainak körében egyesít, a következő három osztályra oszlik: 1. felsőbb iskolaügyi,³¹ 2. általános művelődésügyi és 3. tudományos társulatok és múzeumokéra, amely utóbbi a német tudományos egyesületek munkájának, fenntartásának, gyűjteményeik, könyvtáraik, múzeumaik stb. gyarapításának kérdéseivel foglalkozik. A kultúrtaácsatnak jelentősége éppen egy központ létesítésében nyilvánul a német tudomány és művészet számára, ami mellett azonban a testfejlés kérdéseinek szabályozását is hatáskörébe vonja.³²

A zsidó kisebbség nevében a revali hitközség valamennyi észtiországi zsidó hitközség nevében 1925. október 19-én fordult az államkormányhoz kultúrautonómiajuk megalakítása tárgyában. Ebben kimutatták, hogy 3045³³ zsidó nemzetiségű állampolgár él Észtiorszáiban, vagyis a háromezer polgárt feltüntető törvényes minimum megvan. 1925. november 25-én adta ki a kormány rendeletét a választói listák összeállítására (R. T. 187/1-88–1925. sz.). A zsidó kultúrtaácsba való választásokról szóló rendelet kormányhatósági jóváhagyása 1926. március 30-án történt (R. T. 30–1926.

sz.). A választói listákon 2041 zsidó nemzetiségű választópolgárt regisztráltak. A kultúr tanács tagjainak számát 27-ben állapították meg. A választásokon 71 % vett részt. A megnyitó ülés 1926. június 6-án ment végbe, melyen egyhangúlag mondták ki a kultúrönkormányzat megalakítását. Június 16-áról kelt a kormány elismerő rendelete (R. T. 53–1926. sz.), s június 20-án történt a zsidó kisebbség kultúrönkormányzatának első rendes ülése, melyen a kultúrigazgatás tagjait megválasztották. Érdekes megjegyezni, hogy a nyelvet illetően a zsidó kisebbség nem tudott egyöntetűsége jutni, s így annak megállapítását az egyes kuratóriumokra bízták, amelyek a héber és a zsidó zsargon (jyddisch) közt választhatnak.³⁴

Befejezésül még csak annyit, hogy az észti parlamenthez benyújtott törvényjavaslatok közt tárgyalásra vár a nyelvi törvénynek javaslata. Ennek törvényerőre emelésével a nemzeti kisebbségi kérdés csaknem teljes megoldást nyerne Észtországban.³⁵ Egyedül a kisebbségek jóléti autonómiájának kérdése maradna még hátra, melyet a kultúrautonomiáról szóló törvény egyelőre nyitva hagyott.

A kisebbségi kultúrautonomia megvalósításával a kis Észtország példát mutatott a világnak. Estonia docet! S mi magyarok büszkék lehetünk észti rokonunkra. A finn-ugor szellem munkájára. Az észti példa igazolja, miként lehet a kisebbségi kérdést a tisztán hatalmi politika teréről jogpolitikai térre átvinni. Az egészen fiatal észti kisebbségi kultúrautonomiának máris egész kis világirodalma van. Mintha már is érezhető volna az a jövődőlésünk,³⁶ hogy az észti kultúrautonomia-törvény a tengerbe vetett kő lesz, melynek hullámgyűrűi az egész világon éreztetni fogják hatásukat. Eredményei már is tisztán mutatják, hogy a kisebbségi kérdés nemzetközi jogi úton való megoldása ma tisztán utópia, s az egyetlen helyes megoldás belső törvényhozási úton keresendő.

Annak jellemzésére, hogy maguk az észtek is mennyire értékelik ezt a világra szóló jelentőségű törvényalkotásukat, hadd álljanak itt az észti publicisztika veteránjának, A. Jürgenstein főszerkesztőnek a szavai, amelyeket lapjában, az erősen nacionalista érzelmű régi tartui (dorpati) napilapban, a „Postimees”-ben tett közzé a kultúrautonomiáról szóló törvény elfogadásával kapcsolatosan.

„Az Észti Köztársaság – írja – mint első tette meg a döntő lépést a nemzeti kisebbségek kultúrautonomiájának megvalósításához, amelyről minden államban oly sokat beszéltek, amellyel azonban még egyetlen állam sem jutott a törvényalkotási úton messze. A nemzeti kisebbségek kérdése azonban

a világháború óta elsőrendű politikai problémává fejlődött ki, amelyet nem lehet többé megkerülni, és amelynek a megoldása vagy meg nem oldása némely államra, főként azonban egy új államra, végzetessé válhatik.

A nemzeti kisebbségek kultúrönkormányzatáról szóló törvény biztosítja mindenekelőtt az állam belső életét és belső rendjét, amennyiben a benne élő nemzeti kisebbségek életbe vágó fontosságú követelményeinek teljesítésével azokat saját szabad akaratuknál fogva szorosabban fűzi az államhoz, amely minden polgára kulturális kívánalmainak igazságos módon megfelel, s minden kisebb nép legdrágább kincsét, nemzeti sajtóságát biztosítja és védelmezi. Ha a kisebbségek jogai és kötelességei többé nem az uralkodó többségi nép kegyétől és pillanatnyi hangulataitól, hanem a törvénytől függenek, akkor nem lesz többé első- és másodrangú polgár az államban, mint a régi cári Oroszországban, hanem akkor a kisebbségnek a tagja is teljes jogú polgárnak érzi magát, akinek jogait az állam védelmezi, és aki ennek ellenében a maga részéről szintén szívesen védelmezi ezt az államot.”³⁷

A világháború nyomán keletkezett új államalakulatok, amelyeknek a kisebbségi kérdés legnagyobb tehertételük, eddig nem mertek annak megoldásához hozzájárulni. Észtországé az érdem, hogy északi kulturális hagyományaihoz híven élére állott az európai nemzeteknek. S mi magyarok éber figyelemmel várjuk, mikor fognak északi testvéreinktől a Balti-tenger partjáról a hullámgyűrűk eljutni a Kárpátok övéig, hogy megnyissák a kulturális fejlődés lehetőségeit a ma még rabszolga sorsban tartott magyar véreink számára.

Jegyzetek

¹ Vö. Laserson: *Staat, Souveränität und Minorität*. Riga–Berlin 1927, főleg S. 85 f. – Vö. Ehhez Pick ismertetését (Glasul Minorităților – Die Stimme der Minderheiten, Lugos Jg. V, 1927, S. 327 f.) – L. továbbá Balogh Artur: *Suveränität und Minderheitenschutz*. (Uo. S. 284 f.) – L. továbbá *Der III. Kongress der Organisierten Nationalen Gruppen Europas*. (Nation und Staat, Wien Jg. I, 1927, S. 56 f.)

² L. uo. S. 69.

³ E kitétel „nemzeti kisebbség” „nemzetiség” helyett a világháború után keletkezett szóhasználat. Szerencsésnek azonban éppen nem mondható, mert végeredményben mint politikai-arithmetikai fogalom a nemzet és nemzetiség helyesen kialakult fogalmainak lelki lefokozását jelenti.

⁴ Minderre az utolsó évek igen gazdag irodalmából lásd főleg Wolzendorff: *Gründgedanken des Rechts der nationalen Minderheiten (Naturrecht des Minderheitenschutzes) mit einem Exkurs über Nationalkataster*. (Das Selbstbestimmungsrecht

der Deutschen H. 1.) Berlin 1921. – Bordihn: *Das positive Recht der nationalen Minderheiten. Eine Sammlung der wichtigsten Gesetze und Entwürfe.* (Das Selbstbestimmungsrecht der Deutschen H. 2.) Berlin 1921. – Fouques Duparc: *La protection des minorités*, Paris 1922. – Johannet: *Le principe des nationalités*, 2e éd., Paris 1923. – Magyary Géza: *Règlement de procédure relative à la protection des minorités*, Budapest 1923. – Baranyai Zoltán: *A kisebbségi jogok védelmének kézikönyve* 2. kiadás, Berlin, 1926. – Grunwald: *Das Recht der nationalen Minderheiten und der Völkerbund.* (Staatsbürger Bibliothek H. 143/44.) M. Gladbach 1926. – Kraus: *Das Recht der Minderheiten.* (Stilke's Rechtsbibliothek Nr. 57.) Berlin 1927.

⁵ L. bövebben Engelhardt: *Die deutschen Ostseeprovinzen Russlands*, 3. Aufl., München 1916. – Berendts: *Die Verfassungsentwicklung Estlands.* (Jahrbuch des öffentlichen Rechts Bd. XII.) Tübingen 1924, S. 191 f. – Crozat: *Les Constitutions de Pologne, de Dantzig, d'Esthonie et de Finlande.* (Bibliothèque de l'Institut de législation comparée de Toulouse.) Thèse. Toulouse 1925. – Tobien: *Die livländische Ritterschaft in ihrem Verhältnis zum Zarismus und russischen Nationalismus*, Riga 1925. – Csekey: *Az Észtt Köztársaság alkotmánya és a Baltikum világpolitikai helyzete.* (Különlény. A Budapesti Szemle 584. számából.) Budapest, 1926. (Ua. Magyar Kisebbség, Lugos V. évf., 1926, 120 sk. 1.) – Ugyanő: *Die Quellen des estnischen Verwaltungsrechts.* (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis [Dorpatensis] B IX. 2–XIV. 2.) Tartu [Dorpat] 1927–28. – Rolnik: *Die baltischen Staaten Litauen, Lettland und Estland und ihr Verfassungsrecht.* (Abhandlungen des Instituts für politische Auslandskunde an der Universität Leipzig H. 2.) Leipzig 1927.

⁶ Gerber: *Kulturautonomie als Eigenart minderheitenrechtlicher Ordnung und ihre Verwirklichung nach der estnischen Verfassung.* (SA. Aus d. Festschrift f. Professor Trèger.) Berlin 1926, S. 99.

⁷ R. T. = *Riigi Teataja* (Államközlöny), az Észtt Köztársaság hivatalos lapja.

⁸ A törvény közölve: *Rigasche Rundschau* vom 7. Februar 1925. – *Revaler Bote* Jg. VII, 1925, Nr. 30 és Sonderausgabe vom 23. Februar 1925, Nr. 44. – *Zeitschrift für Osteuropäisches Recht*, Breslau Jg. 1, 1925, S. 114 f. – *Kulturwille, Zeitschrift für Minderheitenkultur und Politik.* Berlin Jg. I, 1925, S. 109 f. – *Journal Officiel de la Société des Nations* Juin 1925. p. 788 et suiv. – Villecourt: *La Protection des Minorités dans les Pays Baltiques et la Société de Nations.* (Thèse à Paris) Bordeaux 1925, p. 123 et suiv. – *Das Autonomiegesetz in Estland. Autonomia-seadus Eestis. Zakon avtonomii v Estonii.* Tallinn 1926. – *Gesetze und Verordnungen betreffend die deutsche Kulturselbstverwaltung*, Reval 1926, S. 3 f. – Rühlmann – Junckerstorff: *Das Schulrecht der deutschen Minderheiten*, S. 191 f. – Mindezek a közlések többé-kevésbé hibásak. Egy az eredeti észtt szöveg alapján készült és jogilag is kifogástalan német fordítás megjelenik közelebbről Csekey: *Die Verfassungsentwicklung Estlands.* (Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart Bd. XVI, Tübingen 1928.)

⁹ A másodiknak, a szlovén kultúraautonómiának, Karintiában csak a javaslatra kész. L. ehhez Hasselblatt: *Die Kulturautonomie der Slowenen in Kärnten*. (Nation und Staat Jg. I, 1927, S. 3 f.) E cikk annál inkább érdekes, mert szerzője párhuzamot von a törvényjavaslat és az észt törvény közt.

¹⁰ Szerzője főleg Konstantin Päts képviselő, volt államfő. Sokban segítségére volt, főleg a végrehajtási rendelet kidolgozásában Eugen Maddison, az észt belügyminisztérium főtitkára. Lásd az utóbbitól: *Die nationalen Minderheiten Estlands und ihre Rechte*, Tallinn (Reval) 1926. – Ugyanő: *Vähemusrahvusest Eestis* [A nemzeti kisebbségekről Észtországban]. (Kaja [Visszhang], Tallinn VI. évf., 1924. 124. sz.) – Ugyanő: *Kardetav samm* [Veszélyes lépés]. (Uo. 131. sz.) – Ugyanő: *Veel vähemusrahvuste omavalitsuse võimupiirist*. (Kaja 137. sz.) Ugyanaz: *Noch einmal die Grenzen der Kompetenz des Selbstverwaltung der völk. Minderheiten*. (Dorpater Nachrichten Jg. IV, 1924, Nr. 123.) – Ugyanő: *Missugune peab olema vähemusrahvuste omavalitsus?* (Vaba Maa [Szabad ország] VI. évf., 1924, 131. sz.) Ugyanaz *Welcher Art muss die Selbstverwaltung der völkischen Minderheiten sein?* (Dorpater Nachrichten Nr. 131.) – Ugyanő: *Missugused rahvused on Eestis vähemusrahvused?* [Mely nemzetiségek Észtországban a nemzeti kisebbségek?] (Kaja 338. sz.) – Ugyanő: *Vähemusrahvuste hoolekande küsimustest*. (Vaba Maa 134. sz.) Ugyanaz *Zur Frage des Fürsorgewesens der völkischen Minderheiten*. (Revaler Bote Jg. VI, 1924, Nr. 132 és Dorpater Nachrichten Nr. 142.) – Ugyanő: *Vähemusrahvuste kultuuroomavalitsus* [A nemzeti kisebbségek kultúrönkormányzata]. (Maaomavalitsus [Vidéki önkormányzat] III. évf., 1925, 11. sz., 162. sk. l.) – Ugyanő: *Meie rahvusvähemused*. (Vaba Maa VII. évf., 1925, 183. sz.) Ugyanaz *Unsere Minoritäten*. (Revaler Bote Jg. VII, 1925, Nr. 187 és Dorpater Zeitung Jg. IV, 1925, Nr. 163.)

¹¹ Az észtországi kisebbségi kultúraautonómia történetére nézve lásd az előbbi két jegyzet irodalmán kívül: Kruus: *Rahvusautonoomia* [Nemzeti önkormányzat]. (Poliitiline kirjastik [Politikai irodalom] Nr. 6.) Tartu 1917. – Heyking: *The main issues confronting the minorities of Latvia and Eesti*, London 1922. – *La situation juridique des minorités en Esthonie*. (Bulletin de l'Esthonie. Paris No. 18, 1922. p. 40 et suiv.) – Spindler: *Vähemusrahvuste kultuuriline autonoomia* [A nemzeti kisebbségek kultúraautonómiaja]. Tallinn 1922. – Ugyanő: *An die Gegner der Kulturautonomie der völkischen Minderheiten in Estland*. Reval 1924. – *Autonomie-Nummer*. Sonderausgabe des Revaler Boten vom 23. Februar 1925, Jg. VII. Nr. 44. – Sondernummer des Revaler Boten vom 29. September 1925, Nr. 220. – *Deutsches Autonomiegesetz*. (Kölnische Zeitung vom 11. Februar 1925.) – *Die Kulturautonomiepläne der Juden und Russen in Estland*. (Kulturwille Jg. I, 1925, S. 306.) – Klau: *Der Werdegang des estländischen Kulturautonomiegesetzes*. (Deutsche Arbeit. Hamburg Jg. XXIV, 1925, S. 153 f.) – Ugyanő: *Der Inhalt des Gesetzes über die*

Kultursebstverwaltung der völkischen Minderheiten in Estland. (Uo. S. 180 f., 209 f.) – Krey: *Der deutsche Kulturrat in Estland.* (Germania vom 2. Oktober 1925.) – *Kulturelle Autonomie.* (Deutsche Allgemeine Zeitung vom 17. Februar 1925.) – Kübarsepp: *Vähemusrahvused* [Nemzeti kisebbségek]. (Eesti. Maa, rahvas, kultuur [Észtország. Ország, nép, kultúra], Tartu 1926. 1251. sk. l.) – Löber: *Kulturautonomie.* (Deutsche Tageszeitung vom 9. März 1925.) – Mesching: *Minderheitenautonomie.* (Frankfurter Zeitung vom 11. Februar 1925.) – *Minderheiten-Kulturautonomie. Das Beispiel Estlands.* (Elsass-Lothringische Heimatstimmen. Strassburg Jg. III, 1925, S. 282 f.) – *Nationale Kulturautonomie der Minderheiten.* (Magdeburger Zeitung vom 25. Juni 1925.) – *Nationale Kulturautonomie der Minderheiten.* (Neue Züricher Zeitung vom 12. Februar 1925.) – Spindler: *Einzelfragen betr. Die Kultursebstverwaltung.* (Baltische Blätter, Berlin Jg. VIII, 1925, S. 225 f., 274 f.) – Venter: *Kulturautonomie.* (Deutsche Tageszeitung, Berlin vom 26. Juni 1925.) – *Erneute Fortschritte der estländischen Kulturautonomie.* (Glasul Minorităților – Die Stimme der Minderheiten Jg. IV, 1926 H. 12, S. 362 f.) – Beermann: *Denkwürdige Tage in der Geschichte des baltischen Deutschtums.* (Deutsches Philologenblatt Jg. 1926, S. 24.) – Hasselblatt: *Die Durchführung der Kulturautonomie in Estland.* (Staat und Volkstum. Für den Deutschen Schutzbund hrsg. V. Loesch u. Hillen Ziegfeld. [Bücher des Deutschtums Bd. 2.] Berlin 1926, S. 155 f.) – Ugyanó: *Der Aufbau unserer Kultur-Selbstverwaltung.* (Aus Jahrbuch des baltischen Deutschtums, Riga 1927.) – Panzram: *Estland voran!* a) *Sein Kulturautonomiegesezt,* b) *Das deutsche Schulwesen daselbst.* (Preussische Lehrer-Zeitung, Spandau Jg. 1926, Nr. 15/16.) – Poll: *Kulturautonomiegesezt der Republik Estland.* (Dissertation.) Würzburg 1926. – Schiemann: *Die Kulturautonomie als Lösung des Minderheitenproblems.* (Der Weg zur Freiheit, Halbmonatschrift des Arbeitsausschusses deutscher Verbände, Berlin Jg. VI, 1926, S. 120 f.) – Wrangell: *Estländische deutsche Kultursebstverwaltung.* (Baltische Blätter für pädagogische und allgemeine kulturelle Fragen, Riga Jg. IV, 1926, S. 145 f.) – Csekey: *A kisebbségi kultúrautónómia Észtországban.* (Magyar Külpolitika VIII. évf., 1927, 2. sz.) Ugyanaz Magyar Közigazgatás XLV. évf., 1927, 4. sz. Ugyanaz kivanatosan *Die Kulturautonomie der Minoritäten in Estland.* (Pester Lloyd vom 14. Januar 1927, Morgenblatt.) Ugyanaz: *Eesti vähemusrahvuste kultuurautonomía üle loeng Budapestis* [Előadás Budapesten a nemzeti kisebbségek kultúrautónómiajáról Észtországban]. (Päevaleht [Napilap], Tallinn [Reval] 1927. január 21-i szám.) – A napilapokból a következő fontosabb cikkeket tartalmazó számok jönnek még tekintetbe: *Revaler Zeitung* Jg. II, 1919, Nr. 111. – *Revaler Bote* Jg. II, 1920, Nr. 5, 13, 14, 124, 125; Jg. III, 1921, Nr. 260, 261, 264, 267; Jg. V, 1923, Nr. 46, 49, 55, 200, 218, 234; Jg. VI, 1924, Nr. 151, 155; Jg. VII, 1925, Nr. 155, 173, 249, 252. – *Kaja* V. évf., 1923, 204. sz. – *Postimees* [A postás], Tartu [Dorpat] LXVII. évf., 1923, 277. sz.; LXVIII. évf., 1924, 280. és 281. sz. – *Vaba Maa* V. évf., 1922, 91. sz.; VI. évf., 1923, 183. sz.

¹² *Gesetze und Verordnungen* S. 19. – Az indoklás lenyomtatva a *Revaler Bote* Sonderausgabe-jában is vom 23. Februar 1925, Nr. 44.

¹³ Vö. Mintz: *Die nationale Autonomie im System des Minderheitenrechts unter besonderer Berücksichtigung der Rechtsentwicklung in den baltischen Randstaaten.* (Heidelberger Dissertation.) Riga 1927, S. 122.

¹⁴ A *Gesetze und Verordnungen* 41. lapján a német fordítás helytelen, amennyiben az eredeti észt szöveg korraldus-át Verordnung-gal adja vissza. A kultúrigazgatásnak nincs joga kötelező rendeleteket (szabályrendeleteket) kibocsájtani. Ez a végrehajtási rendelet 41. §-a szerint, amely a törvény 3. §-át kiegészíti, csak a kultúrtaácsot illeti meg. A terminológia helytelenségét érzi már Gerber is, azért megjegyzi, hogy a 64. §-ban helyén való volna „a kultúrigazgatás rendelkezéseiről” (Anordnungen der Kulturverwaltung) beszélni (S. 80). Ebbe az általános fogalomba aztán Gerber mind a rendeleteket, mind a határozatokat bele akarja konstruálni, hogy a rendeletek végrehajtásával szemben is érvényesíthető legyen a panaszjog a békebíróóság előtt. Erre a konstrukcióra azonban semmi szükség sincs, mert a rendeletekkel szemben a kerületi önkormányzatokról és a közigazgatási bírásokról szóló törvény rendelkezései irányadók.

¹⁵ Így Gerbernél, *i. m.* S. 62 f., akinek még nem volt tudomása az először tőlünk közölt döntvényről. (Lásd következő jegyzet!) Ezzel szemben már helyesen Mintz: *i. m.* S. 123 f.

¹⁶ E döntvényt teljes német fordításban közölte Csekey: *Glasul Minorităților – Die Stimme der Minderheiten* Jg. V. 1927, Nr. 4, S. 151 f. és *Zeitschrift für Ostrecht* Jg. I, 1927. S. 391 f. – Lásd még e kérdést illetőleg: *Das Recht der nationalen Selbstbestimmung.* (Revaler Bote Jg. II, 1920, Nr. 205.) – Blessig: *Zur Frage der Bestimmung der Nationalität.* (Uo. Jg. IV, 1922, Nr. 29.) – H[asselblat]-t: *Freie Selbstbestimmung der nationalen Zugehörigkeit für estländische Staatsbürger.* (Uo. Jg. VIII, 1026, Nr. 71.)

¹⁷ Közölve Hasselblattnál: *Das Nationalitäten-Problem, der Genfer Kongress und wir.* (SA. aus d. Estländisch-deutschen Kalender für das Jahr 1927.) Dorpat 1926, S. 14 f.

¹⁸ Közölte Csekey: *A nemzetiség szabad bevallásának büntetőjogi védelme.* (Budapesti Hírlap 1927 április 14-i száma.) Ugyanaz Magyar Kisebbség VI. évf., 1927. 15. sz. – Egyidejűleg németül: *Schutz des Nationalitätsbekenntnisses.* (Pester Lloyd vom 14. April 1927, Abendblatt.) Ugyanaz *Glasul Minorităților – Die Stimme der Minderheiten* Jg. V, 1927. Nr. 4, S. 149 f. – Hogy milyen visszhangot és érdeklődést keltett ez a kétnyelvű közlemény, bizonyítják a következő tudomásunkra jutott lapok, amelyek szó szerint átvették: *Híradó*, Pozsony 1927. április 21-i száma, *Prágai Magyar Hírlap* 1927. április 21-i száma, *Hírlap*, Szabadka 1927 április 24-i száma, *Das Deutsche Tageblatt*, Berlin vom 30. April 1927 (vezércikknek) és *Mecklenburger*

Worte, Rostock vom 30. April 1927 (vezércikknek). – E mellett a fenti cikkek szerzőjére való hivatkozás nélkül, de csaknem ugyanazzal a kommentárral, közli Junckerstorff: *Der Schutz des freien Nationalitätsbekenntnisses*. (Tägliche Rundschau, Berlin vom 11. Mai 1927.) Ezt kivonatolja a *Nemzeti kisebbségek védelme* címen a Híradó, Pozsony 1927. május 20-i száma. – Ugyanő: *Das Recht des freien Bekenntnisses der Nationalität*. (Völkerbund-Fragen, Zeitschrift der Deutschen Liga für Völkerbund, Berlin Jg. 1927, Nr. 5, S. 95 f.) – Rosenberg: *Die Bestimmung der nationalen Zugehörigkeit im Recht der Minderheiten*. (K. C.-Blätter Jg. XVII, 1927, H. 3.)

¹⁹ Ez felel meg az észti felfogásnak az önkormányzat fogalmát illetően, amely az „állami önkormányzat” elméleti alapjaira helyezkedik. Az alkotmánytörvénynek azok a kinyilatkoztatásai, amelyek az állami és az önkormányzati közigazgatást (e helyett: országos és helyi) egymással szembeállítják, a hiányos terminológiára vezethetők vissza.

²⁰ Mindkettő közölve *Kulturwille* Jg. I, 1925, S. 220 f. és *Gesetze und Verordnungen* S. 29 f.

²¹ 1925. január 1-én 1 114 630. Lásd Pullerits: *The Estonian Year-book 1927*, Tallinn 1927, p. 13.

²² Az észtszázági svédek autonómiatörekvéseit illetően lásd a Tallinnban megjelenő *Kustbon* [Partlakók] című svéd lap következő számait: III. évf., 1920, 8., 13–16. sz.

²³ Kiegészítve a belügyminiszter 1925. május 2-án 182. szám alatt kelt intézkedésével (R. T. 85/86–1925. sz.).

²⁴ Közölve *Gesetze und Verordnungen* S. 42 f.

²⁵ Lásd: Előzetes ügyrend az észtszázági német kultúrtaács részére 1925. november 1-éről. Közölve: *Gesetze und Verordnungen* S. 65 f.

²⁶ Lásd a német kultúrtaács 1925. november 10-i szabályrendeletét (Zwangsverordnung) a német kultúrtaács kormányzat tagjainak adatszolgáltató kötelességéről (R. T. 5–1926. sz.). Közölve: *Gesetze und Verordnungen* S. 64 f.

²⁷ A német kultúrtaács kormányzat adóiról szóló rendeletet 1926. július 16-án erősítette meg a kormány (R. T. 61–1926. sz.). Közölve: *Gesetze und Verordnungen* S. 70 f. és *Revaler Bote* Jg. VIII, 1926, Nr. 61.

²⁸ Ennek tagjai az iskolahivatal (Schulamnt) vezetője, a tanügyi tanácsos (Schulrat), a kultúrtaács két képviselője és a tanítás két képviselője.

²⁹ 1926. augusztus 25-én adta ki a kormány intézkedését a német tanítási nyelvű nyilvános iskoláknak a német kultúrautónia részére való átadásáról. Szó szerint közli a *Revaler Bote* Jg. VIII, 1926, Nr. 194.

³⁰ 1927. október 11-éről kelt a törvény a magántanintézetekről. (R. T. 97–1927. sz.) Közölve: *Revaler Bote* Jg. IX, 1927, Nr. 253. – A kisebbségi tanintézetek

ről szóló törvény megalkotása azonban még a jövő feladata. Lásd ehhez Hasselblatt: *Revaler Bote* Jg. IX, 1927, Nr. 226.

³¹ Az észtországi terminológia szerint a felsőbb iskola megfelel a mi középiskoláinknak. A mi polgáriskoláinknak megfelelő típus teljesen hiányzik.

³² E négy hivatalnak a munkaanyagáról részletes jelentés volt már a német kultúrtaács 1926. március 13–15-i második rendes ülése előtt. Lásd részleteiben is *Revaler Bote* Jg. VIII, 1926, Nr. 60–61. – *Rigasche Rundschau* Jg. LVII, 1926, Nr. 62. – Az 1927. március 28–29-i harmadik rendes ülés főleg iskolaügyekkel foglalkozott. A részletes jelentés *Revaler Bote* Jg. IX, 1927, Nr. 70–71. – A német iskolák gyökeres reformját az egységes iskolahálózattal a kultúrtaács 1927. december 4–5-i ülése állapította meg. A részletes jelentések közölve: *Dorpatier Zeitung* Jg. III, 1927, Nr. 281–282; *Revaler Bote* Jg. IX, 1927, Nr. 278–282; *Rigasche Rundschau* Jg. LVIII, 1927, Nr. 278. – Lásd még X. X.: *Zum deutschen Schulnetz*. (*Revaler Bote* Nr. 273.) és – rg.: *Vor einer Reorganisation des deutschen Schulnetzes in Estland*. (*Nation und Staat* Jg. I, 1927, S. 193 f.)

³³ Mintznél tévesen 8045. *I. m.* S. 129.

³⁴ Természetesen a héber nyelv csekély elterjedtsége miatt a zsargon (jyddisch) kisebbségi nyelv talált nagyobbreszt elfogadásra. Lásd minderre Jokton: *Die Geschichte fun di iden in estland*, Dorpat 1927. – 1927. március közepe óta egy szükség szerint megjelenő zsidó nyelvű folyóiratot is ad ki a zsidó kultúrhivatal Tamarkin szerkesztésében *A zsidó kultúrigazgatás híradója* címen. – A zsidó kultúraautonómia adóiról szóló rendeletet 1927. január 21-én erősítette meg a kormány (R. T. 12–1927. sz.).

³⁵ Lásd idevonatkozólag: *Die Sprachenfrage im Verfassungsentwurf*. (*Revaler Bote* Jg. II, 1920, Nr. 17.) – *Das Sprachgesetz für Sprachenfrage in Estland*. (*Glasul Minorităților – Die Stimme der Minderheiten* Jg. V, 1927, Nr. 12.)

³⁶ Csekey: *Az Észt Köztársaság alkotmánya* 11. l. [5. lábjegyzet]

³⁷ A. J[ürgenstein]: *Vähemusrahvuste kultuur-omavalitsuse vastuvõtmise puhul* [A nemzeti kisebbségi kultúrönkormányzatról szóló törvény elfogadása alkalmából]. (*Postimees* LXIX. évf., 1925, 38. sz.)